

Wybrane aspekty rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich na Dolnym Śląsku

WSTĘP

Rozwój regionalny w ramach polityki Unii Europejskiej możemy rozpatrywać z perspektywy polityki regionalnej całego obszaru Wspólnoty, polityki poszczególnych państw członkowskich czy też w ujęciu polityki realizowanej poprzez poszczególne regiony. „W polityce byłej PRL, problematyka rozwoju regionalnego była ignorowana ze względów doktrynalnych, a kwestia zróżnicowań regionalnych była pomijana” [Misiak, 2001 s. 13]. Obecnie, zarówno krajowa polityka gospodarcza, jak i polityka spójności Unii Europejskiej mają na celu zmniejszanie zróżnicowania między regionami.

Zmiany strukturalne na obszarach wiejskich, które dokonują się od momentu przystąpienia Polski do Wspólnoty, wpłynęły na znaczne zainteresowanie problematyką zróżnicowanego poziomu rozwoju w ujęciu lokalnym. Należy zaznaczyć, iż Polska jest częścią Unii Europejskiej, gdzie ogromny nacisk wywiera się na zapewnienie wysokiego poziomu życia i pracy, zarówno w mieście, jak i na terenach wiejskich. Wyrównywanie regionalnych dysproporcji stanowi obecnie jeden z głównych celów działań podejmowanych w wielu realizowanych politykach Unii Europejskiej. Nie chodzi tu wyłącznie o wspieranie zapóźnionych obszarów bezpośrednimi środkami finansowymi, ale przede wszystkim stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego tych rejonów. Założone cele realizuje się m.in. poprzez szereg instrumentów w myśl założeń nurtu keynesowskiego, traktującego interwencjonizm jako jeden z mechanizmów regulacyjnych (również mający wpływ na rozwój regionalny). Zwiększone w obecnym czasie zainteresowanie rozwojem obszarów wiejskich w ramach Wspólnej Polityki Rolnej jest spowodowane m.in. zmniejszającą się rolą rolnictwa. To dzięki dobrom publicznym obszarów wiejskich (bioróżnorodność, krajobraz, czyste powietrze) uzyskano dalszą legitymizację dofinansowania Wspólnej Polityki Rolnej. Polityka rolna UE staje się w coraz większym stopniu polityką rozwoju obszarów wiejskich [Wieliczko, 2006; Oleszko-Kurzyna, 2009].

Szanse rozwojowe polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich postrzegane są głównie poprzez wielkość środków napływających w ramach programów

unijnych (PROW, SPO rolnictwo). Obecnie szacuje się, że w „bieżącym okresie programowania średniorocznie będzie mogło wpływać na tereny wiejskie o blisko 40% więcej środków niż w latach 2004–2006” [Drygas, 2010, s. 22]. Ponadto, kwestie rozwoju obszarów wiejskich znalazły swoje wsparcie w programach strukturalnych. Dla przykładu, w Regionalnych Programach Operacyjnych zarządzanych i wdrażanych przez Urzędy Marszałkowskie około 30% całości środków przeznaczonych na program skierowano na obszary wiejskie. Nie bez znaczenia pozostają również instrumenty I filara Wspólnej Polityki Rolnej, które mają ogromny wpływ, z jednej strony w podnoszeniu dochodów rolników, z drugiej natomiast na przyspieszenie rozwoju gospodarczego.

Priorytetowymi kierunkami na rzecz rozwoju wsi powinno być wspieranie działań umożliwiających pełnienie funkcji pozarolniczych wsi, z jednoczesnym zwiększaniem możliwości zatrudnienia poza rolnictwem, a także zapewnienie efektywnej infrastruktury transportowej. Duże znaczenie dla rozwoju obszarów wiejskich mają dynamicznie rozwijające się małe miasta o znaczeniu lokalnym. W realizacji zadań polityki regionalnej powinny znaleźć się działania na rzecz aktywizacji przedsiębiorczości, zwłaszcza pozarolniczej oraz wzmacniania rozwoju lokalnego w aspektach społecznych i kulturowych. Towarzyszyć temu w dalszym ciągu powinny znaczące środki wsparcia unijnego i krajowego, które pozwolą zmniejszać dysproporcje lokalne, regionalne, subregionalne [Wieliczko, 2006].

MATERIAŁ I METODYKA BADAŃ

Celem badań była ocena stopnia różnicowania się obszarów wiejskich woj. dolnośląskiego pod względem poziomu ich rozwoju w latach 2003–2009 w ujęciu powiatowym.

W badaniach wzięto pod uwagę 26 powiatów dolnośląskich. Do oceny tej wykorzystano syntetyczny wskaźnik opracowany według metody Hellwiga. W ocenie poziomu rozwoju uwzględniono trzy komponenty: rolnictwo, infrastruktura oraz obszary wiejskie. Punktem wyjścia do przeprowadzenia badań, było stworzenie zestawu zmiennych. Mając na uwadze kwestię dostępności danych oraz kwestie merytoryczne, wyodrębniono grupę 27 zmiennych charakteryzujących przedmiot badań (tabela 1). Źródłem danych do przeprowadzonej analizy był Bank Danych Regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Pozyskane dane obejmowały rok 2003 (zmienne $X_n, \dots, X_{n+1}$) oraz 2009 (zmienne $Y_n, \dots, Y_{n+1}$).

W doborze zmiennych charakteryzujących poziom rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w przekroju powiatowym kierowano się następującymi kryteriami: odpowiednio przydatnością merytoryczną do omawianej problematyki, niską wzajemną ich korelacją oraz zróżnicowaniem zmiennych.

Tabela 1. Zmienne charakteryzujące poziom rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich dla lat 2003, 2009

Symbole zmiennych		Nazwa zmiennej	Jednostka:
2003	2009		
Rolnictwo:			
x1	y1	Trwałe użytki zielone	[ha]
x2	y2	Grunty orne w użytkach rolnych	[%]
x3	y3	Udział pszenicy w zasiewach	[%]
x4	y4	Udział przemysłowych w zasiewach	[%]
x5	y5	Przyrost plonu zbóż	[%]
x6	y6	Przyrost plonu rzepaku	[%]
x7	y7	Przyrost liczby sztuk fizycznych bydła	[%]
x8	y8	Przyrost szt. fiz. trzody chlewnej	[%]
Infrastruktura:			
x9	y9	Podłączenia wodociągowe /1000 mieszkańców	[szt.]
x10	y10	Podłączenia kanalizacyjne /1000 mieszkańców	[szt.]
x11	y11	Liczba oczyszczalni na 1000 mieszkańców	[szt.]
x12	y12	Przedszkola na 1000 mieszkańców	[szt.]
x13	y13	Apteki na 1000 mieszkańców	[szt.]
x14	y14	Przychodnie na 1000 mieszkańców	[szt.]
x15	y15	Biblioteki na 1000 mieszkańców	[szt.]
x16	y16	Udział dzieci w wieku 3–6 lat	[%]
x17	y17	Drogi o nawierzchni ulepszonej w procencie dróg ogółem	[%]
Obszary wiejskie:			
x18	y18	Udział zatrudnionych w przemyśle	[%]
x19	y19	Udział zatrudnionych w usługach	[%]
x20	y20	Udział zatrudnionych w rolnictwie	[%]
x21	y21	Liczba obiektów turystycznych	[szt.]
x22	y22	Liczba jednostek REGON	[szt.]
x23	y23	Powierzchnia obszarów chronionych w powierzchni powiatu	[%]
x24	y24	Wskaźnik lesistości	[%]
x25	y25	Stopa bezrobocia	[%]
x26	y26	Dochody budżetowe na 1 mieszkańca	[zł]
x27	y27	Odsetek podatku rolnego w dochodzie gminy	[%]

Źródło: opracowania własne.

W wyniku poddania wszystkich zmiennych selekcji poprzez zastosowanie współczynnika zmienności, wyeliminowano zmienne „przyrost liczby sztuk fizycznych bydła”, „udział dzieci w wieku 3–6 lat” oraz „drogi o nawierzchni ulepszonej”, dla których współczynnik ten był mniejszy niż 10% i tym samym zasadne było uznać je za quasi-stałe, nieniosące istotnych informacji w analizowanym badaniu. Następnie dokonano wyboru zmiennych w ramach każdej grupy. Wyznaczono macierz współczynników korelacji pomiędzy wszystkimi zmiennymi należącymi do grup wymienionych w tabeli 1. Ostatecznie dokonano

wyboru zmiennych diagnostycznych będących podstawą do dalszych analiz oraz nadano im wagi (tabela 2).

Tabela 2. Zmienne wraz z nadanymi im wagami dla lat 2003, 2009

Symbole zmiennych	Zmienne	Nadane wagi	
		2003	2009
x2,y2	Grunty orne w użytkach rolnych	0,15	0,15
x4,y4	Udział pszenicy w zasiewach	0,10	0,10
x8,y8	Przyrost sztuk fizycznych trzody chlewnej	0,05	0,05
x9,y9	Podłączenia wodociągowe /1000 mieszkańców	0,15	-
y10	Podłączenia kanalizacyjne /1000 mieszkańców	-	0,15
x12,y12	Przedszkola na 1000 mieszkańców	0,05	0,05
x13,y13	Apteki na 1000 mieszkańców	0,05	0,05
x20,y20	Udział zatrudnionych w rolnictwie	0,10	0,10
x22,y22	Liczba jednostek REGON	0,10	0,10
x24,y24	Wskaźnik lesistości	0,10	0,10
x25,y25	Stopa bezrobocia	0,10	0,10
x27,y27	Podatek rolny	0,05	0,05

Źródło: opracowania własne.

Na podstawie otrzymanych finalnych zmiennych charakteryzujących poziom rozwoju w ramach każdej grupy (rolnictwo, infrastruktura, obszary wiejskie), wyznaczono syntetyczny wskaźnik poziomu rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich Dolnego Śląska. Wśród zmiennych wydzielono stymulanty i destymulanty, a następnie destymulanty przekształcono w stymulanty. Po dokonaniu normalizacji wszystkich zmiennych ostatecznie dokonano wyznaczenia wskaźników poziomu rozwoju dla poszczególnych powiatów, które były sumą wartości znormalizowanych dwunastu zmiennych częściowych po uwzględnieniu nadanych im wag. Zaznaczyć należy, że wskaźnik był tak skonstruowany, by jego wartość wynosiła od 0 do 1. Im wyższa jego wartość tym wyższy poziom rozwoju w badanej gminie.

W oparciu o wyznaczone syntetyczne wskaźniki poziomu rozwoju dla poszczególnych powiatów, wyznaczono powiaty o podobnym poziomie rozwoju. W wyniku założeń wyodrębniono trzy zbiory (P_1 – niski poziom rozwoju, P_2 – średni poziom rozwoju, P_3 – wysoki poziom rozwoju), do których zaliczono poszczególne powiaty o wartościach wskaźnika syntetycznego w ramach założonych przedziałów.

WYNIKI BADAŃ

W wyniku przeprowadzonych badań otrzymano zróżnicowanie rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich poszczególnych powiatów województwa dolnośląskiego.

W roku 2003 najwięcej powiatów dolnośląskich (47%) wykazywało średni poziom rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Najniższe wartości syntetycznego wskaźnika poziomu rozwoju uzyskały powiaty (przedział $<0,24; 0,38>$): górowski, lwówecki, milicki i trzebnicki, co stanowiło 15% ogółu powiatów. Są to powiaty zlokalizowane na terenach o wysokich walorach środowiska przyrodniczego, relatywnie słabym zagospodarowaniu. Powiaty o najwyższym poziomie rozwoju (przedział $<0,52; 0,6>$) koncentrowały się przede wszystkim w bliskiej odległości od głównych metropolii (Wrocław, Głogów), będącymi głównymi centrami rozwoju (38% powiatów). Teoria geograficznych centrów wzrostu sprawdziła się również w odniesieniu do terenów wiejskich.

Mapa 1. Poziom rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich Dolnego Śląska w 2003 roku

Źródło: opracowania własne.

Dane z roku 2009 wskazują na postępujące zmiany w poziomie rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. W dalszym ciągu najwięcej powiatów (42%) charakteryzuje średni poziom rozwoju. Są to: powiat jaworski, jeleniogórski,

kamiennogórski, kłodzki, legnicki, lubański, polkowicki, średzki, trzebnicki, wałbrzyski oraz zgorzelecki. Zmniejszył się udział (do 8%) powiatów o najniższym wskaźniku rozwoju i zaliczono do tego przedziału tylko dwa powiaty: bolesławiecki i lwówecki. Natomiast najwyższy wskaźnik rozwoju, uzyskało aż 50% powiatów i są to: dzierzoniowski, głogowski, górowski, lubiński, milicki, oleśnicki, oławski, strzeliński, świdnicki, wołowski, wrocławski, ząbkowicki oraz złotoryjski.

Mapa 2. Poziom rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich Dolnego Śląska w 2009 roku

Źródło: opracowania własne.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Dokonując analizy zmian wartości wskaźników syntetycznych rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich z lat 2003 i 2009 można stwierdzić, że u około 15% powiatów wartość wskaźnika oceniającego poziom rozwoju rolnictwa i obsza-

rów wiejskich obniżyła się. Dotyczy to powiatów: bolesławieckiego, zgorzeleckiego, polkowickiego oraz średzkiego. W przypadku połowy badanych obiektów wartość ta nie uległa zmianie. Istotne jest, że wzrost poziomu rozwoju odnotowano u ponad 30% powiatów. Są to powiaty: górowski, milicki, trzebnicki, wołowski, oleśnicki, strzeliński oraz ząbkowicki. Na tej podstawie można stwierdzić, że obszar Dolnego Śląska stał się mniej zróżnicowany pod względem poziomu rozwoju rolnictwa obszarów wiejskich.

Większa część powiatów zaliczanych do III subregionu „przemysłowo-turystyczno-rekreacyjny” (zarówno w 2003 roku, jak i 2009 roku) charakteryzowała się średnim poziomem wartości badanego wskaźnika. Większość powiatów zaliczona do poziomu wysokiego położona jest w subregionie I „intensywnego rolnictwa” i II „rolniczo-rekreacyjnego”. Decydującą rolę odgrywa tutaj fakt, iż powiaty te są w bliskim sąsiedztwie miasta Wrocław, gdzie panują lepsze warunki do podejmowania pracy, prowadzenia działalności gospodarczej czy też występują sprzyjające warunki do prowadzenia działalności rolniczej. Powiaty, które w roku 2009 charakteryzowały się najniższym poziomem rozwoju pod względem badanych cech, należą według „Strategii rozwoju obszarów wiejskich województwa dolnośląskiego” do subregionu V „rolniczo-przemysłowego” obejmującego zachodnią część województwa i tereny przygraniczne.

Podsumowując można stwierdzić, iż integracja z Unią Europejską przyniosła pozytywne efekty rozwoju na Dolnym Śląsku. Realizowana polityka regionalna, spójności i strukturalna w okresie siedmiu lat, istotnie wpłynęła na dolnośląską wieś i tym samym można mówić o powolnym procesie zacierania różnic pomiędzy powiatami w kwestiach gospodarczych, społecznych i ekonomicznych. Należy jednak zaznaczyć, że w przyszłości realizowane polityki powinny być ukierunkowane na różne typy obszarów wiejskich, przy jednoczesnym uwzględnieniu nie tylko funkcji i stopnia rozwoju, ale również położenia w zależności od głównych ośrodków miejskich. Jest to tym bardziej zasadne mając na uwadze nikłe oddziaływanie tych ośrodków na obszary peryferyjne, co powoduje konieczność interwencji przełamującej utrzymywanie się szeregu niekorzystnych zjawisk społecznych, niekorzystną strukturę gospodarczą i utrudniony dostęp do usług publicznych, które to warunkują możliwości rozwojowe.

LITERATURA

- Drygas M., 2010, *Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich. Dylematy i pożądane kierunki rozwoju*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.
- Heffner K., 2003, *Regiony peryferyjne we współczesnej gospodarce [w:] Regiony peryferyjne w perspektywie polityki strukturalnej Unii Europejskiej*, red. A. Bałtomiuk, Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku.

- Misiak W., Siemiński J.L., 2001, *Koncepcje rozwoju regionalnego Polski w świetle doświadczeń integracyjnych Europy*, „Studia Europejskie” 3/2001.
- Oleszko-Kurzyna B., 2009, *Wspólna Polityka Rolna wobec wyzwań nowych funkcji rolnictwa z perspektywy Polski*, Roczniki Naukowe SERiA, t. XI. z. 2. Warszawa–Poznań–Olsztyn.
- Wieliczko B., 2006, *Polityka Unii Europejskiej wobec obszarów wiejskich*, Studia i Monografie, nr 134, Wyd. IERiGŻ, Warszawa.
- Zeliaś A., 2000, *Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie.
- Żekoński Z., 1974, *Z problemów metodologicznych sformułowania społeczno-bytowych celów rozwoju*, „Gospodarka Planowana”.

Streszczenie

W badaniach przedstawiono wyniki badań dotyczących zróżnicowania przestrzennego poziomu rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich Dolnego Śląska, na podstawie zmiennych diagnostycznych charakteryzujących rolnictwo, infrastrukturę oraz obszary wiejskie. W przeprowadzonej analizie wyznaczono syntetyczny wskaźnik poziomu rozwoju rolnictwa i rozwoju wsi. Zakres terytorialny badań obejmował powiaty Dolnego Śląska. Badania dotyczyły 2003 i 2009 roku.

The Level of Development of Agriculture and Rural Development in the Years 2003 and 2009 in Lower Silesia

Summary

The study presents results of research on spatial diversity level of development of agriculture and rural areas of Lower Silesia, on the basis of diagnostic variables that characterize agriculture, infrastructure and rural areas. The analysis determined the synthetic indicator of the level of development of agriculture and rural development. The territorial scope of study included districts of Lower Silesia. The study involved 2003 and 2009.